

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Sharqshunoslik. Востоковедение. Oriental Studies

SHARQSHUNOSLIK
ВОСТОКОВЕДЕНИЕ
ORIENTAL STUDIES

Jurnal websayti:

<https://orientalstudies.uz/index.php/os>MARKAZIY OSIYO DAVLATLARI DIPLOMATIK MUNOSABATLARINING
ZAMONAVIY TARIXI**Javlon Abdullayev**

Tayanch doktorant,

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Toshkent, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: diplomatik aloqalar, Markaziy Osiyo, O'zbekiston, mintaqaviy hamkorlik, geosiyosiy xususiyatlar, integratsiya, hamkorlik to'siqlari, hamkorlikni mustahkamlash, geoiqtisodiy manfaatlar, mintaqaviy hamkorlik jarayonlari.

Annotatsiya: Xalqaro munosabatlar sohasida Markaziy Osiyo diplomatik aloqalar va strategik sherikliklarning murakkab tarmog'i bilan ajralib turadigan ahamiyati ortib borayotgan mintaqasi sifatida maydonga chiqdi. Ushbu ilmiy maqola Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasidagi diplomatik munosabatlarning murakkab jihatlarini o'rganib, tarixiy evolutsiya va ushbu muhim geosiyosiy manzarani shakllantirgan zamonaviy dinamikaga oydinlik kiritadi. Xususan, maqolada mintaqaning asosiy o'yinchisi bo'lgan O'zbekistondagi diplomatik taraqqiyot bosqichlari o'rganilib, Markaziy Osiyodagi mintaqaviy hamkorlik asoslari ko'rib chiqiladi. Unda mintaqasi davlatlarining integratsiyaga intilishlarida duch keladigan ichki muammolar, shuningdek, ularning o'zaro aloqalarini belgilovchi o'ziga xos geosiyosiy xususiyatlar ko'rib chiqiladi. Bundan tashqari, maqolada Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasidagi hamkorlikka to'siqlik qilayotgan omillar, jumladan, mintaqaviy dinamikaga tashqi kuchlarning ta'siri ham ko'rib chiqiladi. Shuningdek, O'zbekistonning mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirishdagi muhim rolini ta'kidlaydi va O'zbekiston manfaatlarining kengroq mintaqaviy jarayonlar bilan kesishishi yo'llarini yoritadi. Ushbu ko'p qirrali o'lchovlarni ochib, maqola Markaziy Osiyodagi diplomatik munosabatlarning zamonaviy tarixini har tomonlama tushunish imkonini beradi.

MODERN HISTORY OF DIPLOMATIC RELATIONS OF CENTRAL ASIAN STATES

Javlon Abdullayev

PhD student,

Tashkent State University of Oriental Studies

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: diplomatic relations, Central Asia, Uzbekistan, regional cooperation, geopolitical features, integration, cooperation obstacles, strengthening cooperation, geoeconomic interests, regional cooperation processes.

Abstract: In the realm of international relations, Central Asia has emerged as a region of increasing significance, marked by a complex web of diplomatic interactions and strategic partnerships. This scientific article delves into the intricate aspects of diplomatic relations among the Central Asian states, shedding light on the historical evolution and contemporary dynamics shaping this crucial geopolitical landscape. Specifically, the article explores the stages of diplomatic development in Uzbekistan, a key player in the region, and examines the foundations of regional cooperation in Central Asia. It delves into the internal challenges faced by the regional states in their quest for integration, as well as the unique geopolitical features that define their interactions. Moreover, the article delves into the factors that impede cooperation between Central Asian states, including the influence of external forces on regional dynamics. It also highlights the pivotal role played by Uzbekistan in fostering regional cooperation and elucidates the ways in which Uzbekistan's interests intersect with broader regional processes. By unpacking these multifaceted dimensions, this article offers a comprehensive understanding of the modern history of diplomatic relations in Central Asia.

**СОВРЕМЕННАЯ ИСТОРИЯ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ
ГОСУДАРСТВ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ**

Жавлон Абдуллаев

Докторант,

Ташкентский государственный университет востоковедения

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: дипломатические отношения, Центральная Азия, Узбекистан, региональное сотрудничество, геополитические особенности, интеграция, препятствия сотрудничеству, усиление сотрудничества, геэкономические интересы, процессы регионального сотрудничества.

Аннотация: В сфере международных отношений Центральная Азия превратилась в регион растущего значения, отмеченный сложной сетью дипломатических взаимодействий и стратегического партнерства. Эта научная статья погружается в сложные аспекты дипломатических отношений между государствами Центральной Азии, проливая свет на историческую эволюцию и современную динамику, формирующую этот важнейший геополитический ландшафт. В частности, в статье исследуются этапы дипломатического развития Узбекистана, ключевого игрока в регионе, и рассматриваются основы регионального сотрудничества в Центральной Азии. В нем рассматриваются внутренние проблемы, с которыми сталкиваются государства региона в своем стремлении к интеграции, а также уникальные геополитические особенности, определяющие их взаимодействие. Более того, в статье рассматриваются факторы, препятствующие сотрудничеству между государствами Центральной Азии, в том числе влияние внешних сил на региональную динамику. В нем также

подчеркивается ключевая роль, которую играет Узбекистан в развитии регионального сотрудничества, и разъясняются способы, которыми интересы Узбекистана пересекаются с более широкими региональными процессами. Раскрывая эти многогранные измерения, данная статья предлагает всестороннее понимание современной истории дипломатических отношений в Центральной Азии.

KIRISH

Markaziy Osiyoning diplomatik landshafti tarixiy meroslar zamonaviy geosiyosiy voqeliklar bilan kesishadigan, mintaqaning global maydondagi trayektoriyasini shakllantiruvchi bo'lib turibdi. Ushbu ilmiy maqola Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasidagi diplomatik munosabatlarning zamonaviy tarixini har tomonlama o'rganishga, ularning diplomatik evolutsiyasining nozik tomonlarini, mintaqaviy hamkorlik dinamikasini, ichki muammolar va tashqi ta'sirlarni o'rganishga qaratilgan. Mintaqaning diplomatik jihatini sinchkovlik bilan o'rganib, ushbu tadqiqot Markaziy Osiyo diplomatiyasining ko'p qirrali jihatlarini yoritish, uning zamonaviy geosiyosiy muhitdagi dolzarbligi va ahamiyatini yoritishga qaratilgan. Ushbu maqolaning asosiy e'tibori O'zbekistondagi diplomatik taraqqiyotning nozik bosqichlariga alohida e'tibor berib, Markaziy Osiyoning diplomatik munosabatlarini o'rganishga qaratilgan. Ushbu tadqiqot Markaziy Osiyodagi mintaqaviy hamkorlik asoslarini va ularni mustahkamlash zaruratini yoritib berish orqali mintaqaning diplomatik manzarasini tavsiflovchi murakkab o'zaro bog'liqlik va keskinlikni ochishga intiladi. Ushbu maqolada ko'rib chiqiladigan asosiy muammolardan biri mintaqada davlatlarning integratsiyalashuviga to'sqinlik qiluvchi ichki to'siqlar va ularning o'zaro munosabatlarini shakllantiruvchi o'ziga xos geosiyosiy xususiyatlar bilan bog'liq. Boy tarixiy meros va rang-barang madaniy jihatlariga ega bo'lgan Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasidagi diplomatik munosabatlarga doimo ta'sir ko'rsatuvchi etnik ziddiyatlardan tortib boshqaruv kamchiliklarigacha bo'lgan ko'plab ichki muammolar bilan kurashmoqda. Ushbu ichki dinamikani yoritib berish orqali ushbu tadqiqot mintaqaviy diplomatiya va integratsiya jarayonlarining murakkabliklari haqida tushuncha berishga harakat qiladi. Bundan tashqari, ushbu maqolada Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasidagi hamkorlikka ta'sir etuvchi tashqi omillar, xususan, AQSH, Rossiya, Yevropa Ittifoqi va Xitoy kabi tashqi kuchlarning ta'siriga e'tibor qaratiladi. Tashqi ishtirokchilarning geosiyosiy manfaatlari va strategik imperativlarining o'zaro ta'siri Markaziy Osiyo diplomatiyasiga yana bir murakkablik qatlamini qo'shib, mintaqadagi ittifoqlar, raqobat va kuch dinamikasini shakllantiradi. Ichki dinamika va tashqi ta'sirlar o'rtasidagi murakkab o'zaro munosabatni tushunish Markaziy Osiyodagi diplomatik munosabatlar trayektoriyasini aniqlash uchun juda muhimdir. Bunday murakkab diplomatik

manzarada O'zbekiston mintaqaviy hamkorlik sa'y-harakatlarida muhim ta'sirga ega bo'lgan asosiy o'yinchi sifatida namoyon bo'lmoqda. Ushbu maqola O'zbekistonning Markaziy Osiyoda mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirishdagi rolini batafsil ko'rib chiqadi, uning manfaatlarining namoyon bo'lishini va mintaqada diplomatik aloqalarni shakllantirishda qo'llaniladigan strategiyalarni belgilaydi. Ushbu tadqiqot O'zbekistonning diplomatik pozitsiyasi va mintaqaviy intilishlarini tahlil qilish orqali uning Markaziy Osiyo diplomatiyasining kengroq kontekstidagi hal qiluvchi rolini yoritishga qaratilgan. Bundan tashqari, ushbu maqola mintaqada hamkorlikni mustahkamlash asoslarini o'rganadi, Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasidagi yaqinlashuv va divergensiyaning asosiy yo'nalishlarini belgilab beradi. Hamkorlikni kengaytirish va mojarolarni yumshatish yo'llarini belgilab, ushbu tadqiqot Markaziy Osiyoda barqarorlik va farovonlikni ta'minlashga qaratilgan pragmatik diplomatik strategiyalarni shakllantirishga hissa qo'shishga intiladi.

TADQIQOTNING USULLARI

Ushbu tadqiqot Markaziy Osiyodagi diplomatik munosabatlarning zamonaviy tarixini tekshirish uchun tarixiy tahlil, diplomatik hujjatlar va ilmiy adabiyotlarga tayangan holda sifatli tadqiqot usulidan foydalanadi. Hukumatning rasmiy bayonotlari va shartnomalari kabi birlamchi manbalar, shuningdek, ilmiy maqolalar va xalqaro tashkilotlar hisobotlari kabi ikkilamchi manbalar mintaqadagi diplomatik manzarani har tomonlama ko'rib chiqish uchun foydalaniladi.

MUHOKAMA

1991-yildan 2000-yilgacha bo'lgan O'zbekiston diplomatiyasi rivojlanishining birinchi bosqichi milliy xalqaro munosabatlar tizimi uchun o'tishning hal qiluvchi davri bo'ldi. Ushbu bosqich jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuv, xorijiy davlatlar bilan diplomatik aloqalar o'rnatish va xalqaro tashkilotlarda faol ishtirok etish bo'yicha birgalikdagi sa'y-harakatlar bilan ajralib turdi. O'zbekiston mustaqilligining dastlabki yillarida xorijiy davlatlar bilan diplomatik aloqalar o'rnatish va xalqaro miqyosda e'tirof etish asosiy maqsadlardan biri bo'ldi. Diplomatik targ'ibot ishlarini faol olib borish orqali bu davrda O'zbekiston 110 davlat bilan diplomatik aloqalarni rasmiylashtirishga muvaffaq bo'ldi, bu xorijiy davlatlar bilan diplomatik aloqalarining qariyb 95,37 foizini tashkil etadi. Ushbu birgalikdagi sa'y-harakatlar O'zbekistonning o'zaro manfaatli munosabatlarni rivojlantirish va butun dunyo bo'ylab o'zining diplomatik ta'sirini kengaytirishga sodiqligini ta'kidlaydi. Diplomatik munosabatlar o'rnatilishi bilan bir vaqtda O'zbekiston samarali diplomatik faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan huquqiy va tashkiliy tuzilmalarni rivojlantirishga e'tibor qaratdi. Hukumat qarorlari va qonunlari bilan asosiy institutsional tuzilmalar, jumladan, O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi

tashkil etildi¹. Ushbu huquqiy asoslar O'zbekistonning tashqi siyosiy maqsadlarini muvofiqlashtirish va amalga oshirish, diplomatik jarayonlarni tartibga solish va xalqaro munosabatlarni boshqarishda institutsional salohiyatni oshirish uchun asos bo'ldi.

Tashqi iqtisodiy aloqalar vazirligining tashkil etilishi² O'zbekistonning iqtisodiy diplomatiyani rivojlantirish, tashqi savdo va investitsiyalarga ko'maklashishga sodiqligini yana bir bor ta'kidladi. Ushbu institut O'zbekistonning tashqi iqtisodiy siyosatini shakllantirish va amalga oshirishda, xorijiy sheriklar bilan hamkorlikka ustuvor ahamiyat berishda, iqtisodiyotni rivojlantirish uchun investitsiyalarni jalb etishda hal qiluvchi rol o'ynadi. O'zbekiston Markaziy Osiyoda va undan tashqarida barqarorlik, xavfsizlik va hamkorlikni mustahkamlashga qaratilgan mintaqaviy tashabbuslarda faol ishtirok etmoqda. E'tiborlisi, O'zbekiston 1993-yilda Markaziy Osiyoda yadro qurolidan xoli hudud tashkil etishni taklif qilib,³ mintaqaviy qurolsizlanish va yadro qurolini tarqatmaslik borasidagi sa'y-harakatlarga sodiqligini namoyish etgan edi. Bundan tashqari, O'zbekiston mintaqaviy xavfsizlik bo'yicha hamkorlik va mojarolarni, xususan, Afg'onistondagi vaziyatni hal etishni targ'ib qilishda faol rol o'ynadi. 1999-yilda O'zbekiston YXHTning Istanbul sammitida terrorizmga qarshi kurashish uchun xalqaro markaz tuzish tashabbusi bilan chiqdi⁴ va transmilliy xavfsizlik tahdidlariga qarshi kurashishda hamkorlikdagi sa'y-harakatlar muhimligini ta'kidladi. 1999-yildagi "6+2" uchrashuvida qabul qilingan Toshkent deklaratsiyasi afg'on mojarosini hal etishda muhim diplomatik yutuq bo'ldi⁵. Afg'oniston hududida qarama-qarshi tomonlarni chaqirish va to'g'ridan to'g'ri muloqotga ko'maklashish orqali O'zbekiston mintaqada tinchlik va barqarorlikni ta'minlash tarafdori ekanini namoyish etdi, shu bilan birga nizolarni hal qilishda inkluziv va diplomatik yondashuvlar muhimligini ta'kidladi⁶. Bu davr mobaynida O'zbekiston o'zining tashqi siyosiy maqsadlarini kengroq strategik imperativlar bilan uyg'unlashtirib, milliy xavfsizlikni saqlash va mustahkamlashga ustuvor ahamiyat berdi. 1997-yilda Milliy xavfsizlik konsepsiyasining qabul qilinishi⁷ O'zbekistonning o'zgaruvchan geosiyosiy dinamika sharoitida o'z suvereniteti,

¹ "O'zbekiston Respublikasida Tashqi ishlar vazirligining faoliyatini tashkil etish va takomillashtirish masalalari to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 140-son qarori. 16.03.1994. <https://lex.uz/docs/-691790>

² "O'zbekiston Respublikasi Tashqi Iqtisodiy Aloqalar vazirligi to'g'risidagi Nizomni hamda O'zbekiston Respublikasi Tashqi Iqtisodiy Aloqalar vazirligining Mintaqaviy vakolatli vakili boshqarmasi to'g'risidagi Nizomni tasdiqlash haqida" O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Huzuridagi Vazirlar Mahkamasining 538-son qarori. 17.11.1992. <https://lex.uz/ru/docs/-516162>

³ Galia Ibragimova. (2015). "Central Asian Nuclear Weapon Free Zone: Greater Security for the Region?" | RussianCouncil

⁴ Farkhod Tolipov. (2020). "Uzbekistan Has Opened up to the World". Has the Country Been Closed?

⁵ UN General Assembly (1999) "The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security."

⁶ 'Six plus Two' group stresses need for broad-based Afghan government | UN News <https://news.un.org/en/story/2001/11/20322>

⁷ O'zbekiston Respublikasining milliy xavfsizlik konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi 467-I-son Qonun, 29.08.1997. <https://lex.uz/docs/-118360>

hududiy yaxlitligi va milliy manfaatlarini himoya qilishga sodiqligini ta’kidladi. O‘zbekistonning ushbu davrdagi tashqi siyosat strategiyasida nizolarni tinch yo‘l bilan hal etish, qo‘shni davlatlar bilan konstruktiv hamkorlik, global va mintaqaviy tashkilotlarda faol ishtirok etish tamoyillariga alohida e’tibor qaratilgan. Aniq tamoyillar va strategiyalarni ifodalash orqali O‘zbekiston o‘zining diplomatik pozitsiyasini mustahkamlashga, xalqaro mavqeyini oshirishga, mintaqaviy va global barqarorlikka hissa qo‘shishga intildi.

O‘zbekistonda 2001-yildan 2012-yilgacha bo‘lgan diplomatik taraqqiyotning ikkinchi bosqichi⁸ muhim diplomatik yutuqlar, strategik qarorlar qabul qilish, mintaqaviy va xalqaro maydonda O‘zbekistonning diplomatik o‘ziga xosligini mustahkamlash bilan tavsiflangan o‘zgarishlar davri bo‘ldi. Bu davrda O‘zbekiston murakkab geosiyosiy dinamikani yo‘lga qo‘ydi, mintaqaviy xavfsizlik masalalariga ustuvor ahamiyat berdi, milliy manfaatlarini himoya qilish va mintaqaviy barqarorlikni ta’minlashga qaratilgan faol tashqi siyosat dasturini amalga oshirdi. O‘zbekistonning Markaziy Osiyoni yadro qurolidan xoli hudud sifatida tashkil etish tashabbusi bu davrdagi muhim diplomatik bosqichlardan biri bo‘ldi. 2006-yil 8-sentabrda O‘zbekiston Markaziy Osiyoning boshqa davlatlari qatori mintaqada yadro qurolini joylashtirish va tarqatishni taqiqlashga qaratilgan tarixiy kelishuvni imzoladi⁹. Birlashgan Millatlar Tashkiloti, MAGATE va yadro quroliga ega davlatlar kabi xalqaro hamkorlar bilan ko‘p yillik diplomatik sa’y-harakatlar va hamkorlikdagi ushbu tashabbus mintaqaviy va xalqaro hamkorlikni oshirish, xalqaro tinchlik va xavfsizlik yo‘lidagi muhim qadam sifatida keng e’tirof etildi. Ushbu kelishuvning imzolanishi O‘zbekistonning yadro qurolini tarqatmaslik, mintaqaviy barqarorlik va ko‘p tomonlama diplomatiyaga sodiqligini ta’kidladi. O‘zbekistonning ushbu davrdagi tashqi siyosat qarorlari mintaqaviy dinamika va uzoq muddatli xavfsizlik imperativlarini chuqur anglash bilan bog‘liq edi.

2012–2016-yillarni o‘z ichiga olgan mamlakat diplomatiya tarixining uchinchi davri¹⁰ asosini diplomatik aloqalar va institutsional asoslarni o‘rnatishga qaratilganidan amaliy va aniq natijalar orqali milliy manfaatlarini ta’minlashgacha rivojlanganligi tashkil etdi. 2012-yilda “O‘zbekiston Respublikasining tashqi siyosiy faoliyati konsepsiyasi”ning qabul qilinishi¹¹ O‘zbekiston tashqi siyosatining ustuvor yo‘nalishlari va strategik vazifalarini ifodalashda muhim bosqich bo‘ldi. Ushbu hujjat suverenitet, xavfsizlik va mintaqaviy hamkorlik tamoyillariga urg‘u berib, O‘zbekistonning diplomatik aloqalarini yo‘lga qo‘yish uchun keng qamrovli asos yaratdi.

⁸ Sayfullayev D. (2018). “Xorijiy davlatlar diplomatik xizmati.” 233–234-sahifalar.

⁹ Договор “О зоне, свободной от ядерного оружия, в Центральной Азии”, 08.09.2006.

<https://lex.uz/ru/docs/1583638>

¹⁰ Alisherxo‘jayeva M. “Diplomatiyaning zamonaviy modellari: tarixiy evolutsiya va o‘ziga xoslik.” 88-sahifa.

¹¹ Qonunchilik palatasi “O‘zbekiston Respublikasining Tashqi siyosiy faoliyati konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Qonunni qabul qildi. | <https://www.gazeta.uz/uz/2012/08/05/konsepsiya/>

O'zbekiston ko'p tomonlama diplomatiya bilan faol shug'ullanib, yetakchilik rolini o'z zimmasiga oldi va mintaqaviy, xalqaro tashkilotlar doirasidagi hamkorlikka ko'maklashdi. O'zbekistonning 2015–2016-yillarda Shanxay hamkorlik tashkilotiga raisligi¹² mintaqaviy hamkorlik, xavfsizlik va taraqqiyotni rivojlantirishga sodiqligini bildirdi. Bu davrda O'zbekiston SHHT kun tartibini shakllantirish, mintaqaviy integratsiya bo'yicha tashabbuslarni ilgari surish va a'zo davlatlar o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlashda hal qiluvchi rol o'ynadi. 2016-yilda Davlat rahbarlari kengashi yig'ilishida SHHT Toshkent deklaratsiyasi¹³ va boshqa strategik hujjatlarning imzolanishi O'zbekistonning diplomatik yetakchiligi va tashkilot maqsadlarini ilgari surishligini namoyish etdi. 2014-yil 6-may kuni Birlashgan Millatlar Tashkilotining Nyu-Yorkdagi shtab-kvartirasida "Markaziy Osiyoda yadro qurolidan xoli hudud barpo etish to'g'risidagi" Shartnomaga xavfsizlik kafolatlari to'g'risidagi Protokolning imzolanishi ushbu davrdagi muhim voqea bo'ldi. Yadro quroliga ega beshta davlat (AQSH, Buyuk Britaniya, Fransiya, Xitoy va Rossiya) tomonidan ma'qullangan holda Markaziy Osiyo mamlakatlari uchun muhim xavfsizlik kafolatlarini taqdim etdi. O'zbekistonning diplomatik sa'y-harakatlari ushbu tarixiy kelishuvga ko'maklashishda markaziy rol o'ynadi va uning yadro qurolini tarqatmaslik, mintaqaviy xavfsizlik va ko'p tomonlama hamkorlik tomonida ekanligini namoyon etdi.

O'zbekistonda 2017-yilning ikkinchi yarmida boshlangan diplomatik taraqqiyotning zamonaviy bosqichi¹⁴ Prezident Shavkat Mirziyoyev rahnamoligida tashqi siyosatdagi yondashuvlar, strategik tashabbuslar va institutsional islohotlarning jadal o'zgarishlari bilan ajralib turadigan yangi davrdan darak bermoqda. Bu davr O'zbekistonning diplomatik ustuvor yo'nalishlarini qayta belgilash, mintaqaviy hamkorlikni kengaytirish, qo'shni davlatlar va umuman, xalqaro hamjamiyat bilan o'zaro manfaatli munosabatlarni rivojlantirish borasida sezilarli yutuqlarga erishildi. Prezident Sh.Mirziyoyev O'zbekiston milliy manfaatlarini ilgari surish, mintaqaviy barqarorlikni mustahkamlash va diplomatik hamkorlik orqali iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan aniq strategik vazifalarni belgilab berdi. Ushbu yondashuvning markazida qo'shni davlatlar bilan do'stona va o'zaro manfaatli munosabatlarga ustuvor ahamiyat berish, ishonch, yaxshi qo'shnichilik va umumiy muammolar va imkoniyatlarni hal etishda hamkorlikka urg'u berishdir. 2017-yildan boshlab O'zbekiston 60 dan ortiq davlat va xalqaro tashkilotlar rahbarlari va vakillari bilan faol hamkorlik qilib, yuqori darajadagi diplomatik aloqalar sezilarli darajada oshganiga guvoh bo'ldik. Bir qator nufuzli

¹² O'zbekistonning 2015—2016-yillarda ShHTga raisligi yuqori baholandi — Uzbekistan News | DARYO.UZ <https://daryo.uz/2017/05/13/ozbekistonning-2015-2016-yillarda-shhtga-raislgi-yuqori-baholandi>

¹³ Shanghai Cooperation Organization. (2016). "The Tashkent Declaration of the Fifteenth Anniversary of the Shanghai Cooperation Organization"

¹⁴ Alisherxo'jayeva M. (2019). "Diplomatiyaning zamonaviy modellari: tarixiy evolutsiya va o'ziga xoslik." 88–93-sahifalar

tashriflar, ikki tomonlama uchrashuvlar va ko'p tomonlama forumlar orqali O'zbekiston diplomatik tarmog'ini kengaytirdi, yangi sheriklik aloqalarini yo'lga qo'ydi va turli sohalarda savdo, sarmoyaviy va strategik hamkorlikni rivojlantirish uchun mavjud munosabatlarni mustahkamladi. O'zbekistonning zamonaviy diplomatik kun tartibining asosiy yo'nalishi iqtisodiy diplomatiyani rivojlantirish, iqtisodiy o'sish va taraqqiyotni ta'minlash uchun xorijiy sarmoyalarni jalb qilishdan iborat. Markaziy Osiyo mintaqaviy hamkorlik, ishonch va aloqalarni mustahkamlashga qaratilgan sa'y-harakatlari bilan O'zbekiston tashqi siyosatida markaziy o'rinni egallaydi. Shanxay Hamkorlik Tashkiloti va Markaziy Osiyo Mintaqaviy Iqtisodiy Hamkorligi (CAREC) kabi mintaqaviy tashabbuslar, platformalarda faol ishtirok etish orqali O'zbekiston mintaqaviy barqarorlikka ko'maklashish, umumiy xavfsizlik muammolarini hal etish va savdoni kengaytirish orqali mintaqaning iqtisodiy infratuzilma salohiyatini namoyon qilishga intiladi. O'z diplomatik maqsadlarini samarali amalga oshirish uchun ushbu davrda O'zbekiston diplomatik apparatini modernizatsiya qilish va samaradorligini oshirishga qaratilgan keng qamrovli institutsional islohotlarni boshladi. Bu-elchixonalarni strategik ustuvorliklarga muvofiqlashtirish maqsadida qayta tashkil etish, Tashqi ishlar vazirligining markaziy apparatini optimallashtirish, diplomatik faoliyatni samarali muvofiqlashtirish va O'zbekiston diplomatik faoliyatining ta'sirini maksimal darajada oshirish maqsadida kadrlar almashinuvi tizimini joriy etishni o'z ichiga oladi. Samarali muloqot va targ'ibot ishlari muhimligini anglagan holda, O'zbekiston o'zining imiji, qadriyatlari va yutuqlarini jahon miqyosida targ'ib qilish uchun tizimli va maqsadli axborot va targ'ibot ishlariga ustuvor ahamiyat berdi. Strategik aloqa strategiyalari orqali O'zbekiston mintaqaviy va xalqaro masalalarda ishonchli hamkor va mas'u-liyatli ishtirokchi sifatida o'zining ta'siri va obro'sini oshirishni maqsad qilgan.

2023-yil O'zbekiston tashqi siyosati trayektoriyasida dinamik diplomatik aloqalar va uning diplomatik landshaftini shakllantirgan uchta asosiy tendensiyaning paydo bo'lishi bilan tavsiflangan hal qiluvchi bosqich bo'ldi¹⁵. Bu tendensiyalar O'zbekistonning xalqaro munosabatlardagi faol va ko'p vektorli yondashuvini o'zida aks ettiradi, uning maqsadi jahon miqyosidagi nufuzini oshirish, mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirish va milliy manfaatlarini jahon miqyosida ilgari surishdir. 2023-yilda paydo bo'lgan birinchi tendensiya yirik davlatlarning Markaziy Osiyo mintaqasiga global qiziqishi ortib borayotgani bo'lib, mintaqaga geosiyosiy dinamikasi o'zgarganidan darak beradi. Xitoy, AQSH, Germaniya, Fransiya, Italiya va boshqa davlatlar Markaziy Osiyoga bag'ishlangan yuqori darajadagi sammit va forumlar tashkil etib, mintaqaning xalqaro maydondagi strategik ahamiyati tobora e'tirof etilayotganini ta'kidladi. Bu tashabbuslar O'zbekistonga global kuchlar bilan muloqot qilish, diplomatik

¹⁵ Tanbayev O. (2023). "O'zbekistonning 2023-yildagi tashqi siyosati: dinamik diplomatiya va diversifikatsiya." Center for Progressive Reforms.

aloqalarni mustahkamlash va turli sohalarda, jumladan, savdo, sarmoya va infratuzilmani rivojlantirish bo'yicha hamkorlik yo'llarini o'rganish uchun platforma yaratdi. 2-tendensiya, O'zbekiston tashqi aloqalarini diversifikatsiya qilish, Janubiy Osiyo, Janubi-Sharqiy Osiyo va Janubi-G'arbiy Osiyo mamlakatlari bilan o'zaro manfaatli sheriklik munosabatlarini yo'lga qo'yishda sezilarli yutuqlarga erishdi. Xususan, O'zbekistonning Hindiston bilan munosabatlari sezilarli darajada mustahkamlangani Prezident Shavkat Mirziyoyevning Hindiston Bosh vaziri Narendra Modi mezbonlik qilgan "Global janub ovozi" sammitidagi ishtirokida¹⁶ alohida ta'kidlandi. Bundan tashqari, O'zbekiston Qatar, Birlashgan Arab Amirliklari (BAA), Saudiya Arabistoni va Singapur bilan aloqalarini chuqurlashtirib, energetika, sarmoya va savdo kabi sohalarda muhim shartnomalar imzoladi. Bu hamkorliklar O'zbekistonning mintaqada hamkorlik va farovonlikni oshirish uchun o'zining strategik joylashuvi va iqtisodiy salohiyatidan foydalanish borasidagi sa'y-harakatlarini aks ettiradi. 3-tendensiya, O'zbekiston mintaqaviy va xalqaro tashkilotlarda faol ishtirok etib, asosiy masalalar bo'yicha muhokamalarga hissa qo'shdi va global miqyosda o'z siyosatining ustuvor yo'nalishlarini ilgari surdi. O'zbekistonning Dushanbe shahrida bo'lib o'tgan Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining beshinchi maslahat yig'ilishida ishtirok etishi¹⁷, mintaqaviy hamkorlikni kengaytirish, iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish va transchegaraviy suv resurslarini boshqarishni rag'batlantirishga qaratilgan tashabbuslar taklif etilgani diqqatga sazovor voqealardan iborat. Bundan tashqari, O'zbekiston Toshkent shahrida Iqtisodiy hamkorlik tashkilotining 16-sammitiga mezbonlik qildi¹⁸ va u a'zo davlatlar o'rtasida muloqot va hamkorlik uchun platforma yaratdi. Bundan tashqari, O'zbekistonning Turkiy Davlatlar Tashkiloti, SPECA va boshqa mintaqaviy forumlardagi ishtiroki uning mintaqaviy integratsiyani rag'batlantirish va hamkorlikdagi sa'y-harakatlar orqali umumiy muammolarni hal etishga sodiqligini ta'kidladi.

NATIJALAR

Markaziy Osiyodagi diplomatik munosabatlarning zamonaviy tarixi mintaqada tinchlik, barqarorlik va farovonlikni mustahkamlashning asosiy tayanchi sifatida mintaqaviy hamkorlikning ahamiyati va zarurligini ta'kidlaydi. Mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirishda markaziy o'rinni sanoat asoslari, demokratik tamoyillar, geosiyosiy yaxlitlik, umumiy tarix, madaniyat va huquqiy asoslar tashkil etadi, ular birgalikda Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasidagi

¹⁶ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning "Global Janub ovozi" onlayn-sammitidagi nutqi <https://president.uz/oz/lists/view/5815>

¹⁷ O'zbekiston Prezidenti Dushanbeda o'tadigan Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining maslahat uchrashuvida qatnashadi – gazeta.uz. <https://www.gazeta.uz/oz/2023/09/13/consultative-meeting/>

¹⁸ Toshkentda Iqtisodiy Hamkorlik Tashkiloti 16 - sammiti o'z ishini boshladi | TRT O'zbekcha <https://www.trt.net.tr/uzbek/turk-dunyosi/2023/11/09/toshkentda-iqtisodiy-hamkorlik-tashkiloti-16-sammiti-o-z-ishini-boshladi-2062380>

hamkorlikni kengaytirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi¹⁹. Markaziy Osiyo mamlakatlarida sanoat va iqtisodiyot tarmoqlarining rivojlanishi mintaqaviy hamkorlikka ehtiyoj va shart-sharoit yaratadi. Sanoatning o'sishi mavjud xomashyodan foydalanishga yordam beradi, tadbirkorlar o'rtasidagi o'zaro hamkorlikni rag'batlantiradi va ijtimoiy hamkorlikni rivojlantiradi. Sanoat rivojlanishiga asoslangan mintaqaviy ichki bozorni tashkil etish savdo, sarmoya va iqtisodiy integratsiyani osonlashtiradi, butun mintaq bo'ylab jamoaviy taraqqiyot va barqaror rivojlanishga yordam beradi. Markaziy Osiyodagi mintaqaviy hamkorlik demokratik tamoyillarga sodiqlik va geosiyosiy yaxlitlikni saqlashga asoslanadi. Mintaqa davlatlari demokratik qadriyatlarni qabul qilib, demokratik boshqaruvga ustuvor ahamiyat qaratgan holda, diplomatik munosabatlarda ishonch, oshkoralik va o'zaro hurmatni mustahkamlashga hissa qo'shadi. Geosiyosiy yaxlitlik hamkorlik uchun asos bo'lib xizmat qiladi, chunki u umumiy muammolar va imkoniyatlarni birgalikda hal qilish, mintaqaviy xavfsizlik, barqarorlik va taraqqiyotni rag'batlantirish uchun barqaror asos yaratadi. Xavfsizlik tahdidlari, ekologik muammolar va ijtimoiy-iqtisodiy muammolar kabi umumiy muammolar Markaziy Osiyo davlatlarini yaqindan hamkorlik qilishga undaydi. Mintaqadagi ushbu muammolar va imkoniyatlarning o'ziga xos xususiyatini tan olgan holda, mamlakatlar ularni samarali hal qilish uchun o'zlarining jamoaviy resurslari va tajribasidan barcha manfaati uchun foydalangan holda muvofiqlashtirilgan strategiya va tashabbuslarni ishlab chiqishlari mumkin. Markaziy Osiyo xalqlarining umumiy tarixi, madaniyati va o'ziga xosligi mintaqadagi xalqlar o'rtasida o'zaro tushunish, ishonch va hamjihatlikni mustahkamlovchi birlashtiruvchi kuch bo'lib xizmat qiladi. Bag'rikenglik, mehmondo'stlik va umumiy madaniy meros hamkorlik uchun qulay muhit yaratib, mamlakatlarga o'zaro hurmat va mas'uliyatga asoslangan mustahkam shaxslararo va diplomatik aloqalarni o'rnatish imkonini beradi. Mintaqaviy hamkorlik jarayonlarini shakllantirish va mustahkamlash uchun mustahkam huquqiy baza va institutsional mexanizmlarni ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega. Davlatlar o'rtasidagi do'stlik to'g'risidagi shartnomalar, hamkorlik to'g'risidagi shartnomalar va ikki tomonlama shartnomalar diplomatik munosabatlarda aniqlik, izchillik va mas'uliyatni ta'minlovchi hamkorlikning huquqiy asoslarini yaratadi. Ushbu kelishuvlarning samarali amalga oshirilishi hamkorlikni mustahkamlaydi, Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasida ishonch va o'zaro manfaatdorlik madaniyatini mustahkamlaydi. Obyektiv qonuniyatlar va mavjud imkoniyatlarga asoslangan mafkuraviy asoslar Markaziy Osiyo mintaqasidagi hamkorlikning qarashlari va yo'nalishlarini shakllantiradi. Ushbu mafkuraviy tamoyillar ishtirokchi mamlakatlarning umumiy intilishlari, qadriyatlari va ustuvorliklarini aks ettiradi, ularning umumiy sa'y-harakatlarini umumiy maqsad va vazifalar sari yo'naltiradi.

¹⁹ Sirojov O. (2016) "Markaziy Osiyo mintaqasida hamkorlik jarayonlari" 38–48-sahifalar.

Mintaqaviy hamkorlik tashabbuslarini obyektiv qonunlar va tamoyillarga muvofiqlashtirish orqali Markaziy Osiyo davlatlari xalqaro munosabatlarning murakkabligini yoʻlga qoʻyishi va oʻz aholisi uchun hamkorlikdan maksimal foyda keltirishi mumkin.

Markaziy Osiyodagi diplomatik munosabatlarning zamonaviy tarixi ham integratsiyaga qaratilgan saʼy-harakatlar, ham mintaqa davlatlari oʻrtasidagi hamkorlikka toʻsqinlik qilayotgan doimiy muammolar bilan ajralib turadi. Markaziy Osiyoda mintaqaviy integratsiya dinamikasini shakllantirishda ichki muammolar, shuningdek, oʻziga xos geosiyosiy xususiyatlar muhim rol oʻynaydi. Oʻziga xos geografik landshaft, tarixiy va madaniy aloqalar, tashqi tahdidlar, ijtimoiy-iqtisodiy nomutanosiblik kabi omillar Markaziy Osiyo davlatlari oʻrtasidagi hamkorlik jarayonini murakkablashtirdi²⁰. Markaziy Osiyoning geosiyosiy landshafti dengizga chiqqa olmaydigan tabiati bilan ajralib turadi, okeanga toʻgʻridan toʻgʻri chiqish yoʻqligi mintaqaviy aloqa va iqtisodiy integratsiya uchun qiyinchiliklar yuzaga keltiradi. Markaziy Osiyo davlatlarining dengizga chiqqa olmaydigan maqomi dengiz savdo yoʻllariga chiqish uchun qoʻshni davlatlar bilan hamkorlik qilishni, oʻzaro bogʻliqlik hissini va hamkorlik zarurligini oshirishni taqozo etadi. Bundan tashqari, mintaqaning tarixiy va madaniy aloqalari, jumladan, umumiy sivilizatsiya va qarindoshlik rishtalari Markaziy Osiyo xalqlarining umumiy oʻziga xosligi va umumiy merosini mustahkamlovchi hamkorlik uchun asos boʻlib xizmat qiladi. Hamkorlik salohiyatiga qaramay, Markaziy Osiyo davlatlari integratsiya jarayoniga toʻsqinlik qiluvchi ichki muammolarga duch kelmoqda. Sobiq Ittifoq davridagi murakkabliklar va milliy davlatchilikka oʻtishning davom etgani byurokratik toʻsiqlar va maʼmuriy samarasizlikka, hamkorlik tashabbuslarini amalga oshirishni sekinlashtirgan. Bundan tashqari, diniy ekstremizm, terrorizm va giyohvand moddalarning noqonuniy savdosi tahdidi mintaqa mamlakatlari oʻrtasida xavfsizlik muammolarini birgalikda hal qilish uchun muvofiqlashtirilgan saʼy-harakatlarni talab qiladi. Biroq, Markaziy Osiyo davlatlari oʻrtasidagi iqtisodiy darajalar va tashqi siyosat yoʻnalishlaridagi farqlar hamjihatlikda hamkorlikka toʻsqinlik qiladi, chunki turli manfaatlar va ustuvorliklar konsensusga erishish va birgalikdagi harakatlarga toʻsqinlik qilishi mumkin. Bir qancha obyektiv shartlar Markaziy Osiyoda mintaqaviy hamkorlik uchun zamin yaratadi, jumladan, dunyoviy va demokratik jamiyatlar barpo etish, diniy ekstremizm va terrorizm kabi umumiy tahdidlarga qarshi kurashish, aholi oʻrtasida savodxonlik darajasi nisbatan yuqorililigi. Bundan tashqari, mintaqadagi tabiiy resurslarning koʻpligi iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish va rivojlantirish uchun imkoniyatlar yaratadi, tashqi tahdidlarning mavjudligi esa kollektiv xavfsizlik choralari zarurligini taʼkidlaydi. Biroq sovet davridan meros boʻlib qolgan

²⁰ Sirojov O. (2016) "Markaziy Osiyo mintaqasida hamkorlik jarayonlari". 51–68-sahifalar

murakkabliklar, tashqi kuchlar ta'siri bilan birgalikda mintaqadagi hamkorlik va integratsiya harakatlariga qiyinchiliklar yuzaga keltirmoqda.

XULOSA

Markaziy Osiyo diplomatiyasining zamonaviy tarixi globallashtirish davrida mintaqalarni mustaqilligini mustahkamlash va davlat suvereniteti daxlsizligini himoya qilish uchun Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasida hamkorlik va strategik hamkorlik zarurligini ta'kidlaydi. Ayniqsa, globallashtirishning salbiy oqibatlari va mintaqaning noyob madaniy-tarixiy merosini asrab-avaylash zarurati oldida jamoaviy harakat muhim ahamiyatga ega. Markaziy Osiyoning jahon hamjamiyatidagi mavqeyini mustahkamlash, global integratsiyaning jadallashuvi natijasida yuzaga kelayotgan ijtimoiy va ma'naviy muammolarga dosh berish salohiyatini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy ijtimoiy-siyosiy muhit ko'p qutbli dunyoni o'rnatishga hissa qo'shish uchun xalqaro maydonda mintaqalarni alohida maqom, ta'sir va yagona ovozni o'rnatishni talab qiladi. Markaziy Osiyo doirasidagi hamkorlik mintaqaning suvereniteti va barqarorligini mustahkamlash uchun, ayniqsa, global kuchlar va ta'sirlar qarshisida muhim ahamiyatga ega. U tobora o'zaro bog'langan global landshaftdan kelib chiqadigan ko'p qirrali muammolarni hal qilish uchun jamoaviy yo'lni taqdim etadi. Markaziy Osiyo davlatlarining hamkorlikdagi sa'y-harakatlari globallashtirishning madaniy va ijtimoiy o'ziga xoslikka salbiy ta'siriga qarshi kurashish, mintaqada istiqomat qiluvchi turli xalqlarning boy merosini saqlab qolish uchun yagona jabhani shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, Markaziy Osiyoning jahon miqyosida integratsiyalashuvi tashqi manfaatdor tomonlar bilan barqaror muloqot, hamkorlik va strategik sheriklik munosabatlarini o'rnatishga bog'liq. Xalqaro ishtirokchilar bilan faol hamkorlik qilish orqali Markaziy Osiyo davlatlari xalqaro hamjamiyat ichida samarali mavqega ega bo'lishi va global ahamiyatga ega bo'lgan masalalarda o'z ta'sirini oshirishi mumkin. Ushbu hamkorlik mintaqaviy barqarorlik va farovonlikni mustahkamlashga yordam beradi, umumiy muammolarni hal qilish va umumiy manfaatlarni ilgari surish uchun platforma taklif qiladi. Markaziy Osiyoda mintaqaviy hamkorlikni rag'batlantirish nafaqat strategik imperativ, balki ma'naviy majburiyat hamdir. Bu mintaqaning madaniy va tarixiy o'ziga xosligini saqlash, ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirish va mintaqaviy integratsiyani rivojlantirish majburiyatini anglatadi. Markaziy Osiyo davlatlari yagona jabhani shakllantirish orqali global miqyosda o'zlarining umumiy ovozini ifodalashlari, ko'p qutbli dunyo shakllanishiga hissa qo'shish va globallashtirishning mumkin bo'lgan salbiy ta'sirini yumshatish uchun imkoniyatlar yaratishlari mumkin. Xulosa qilib aytganda, Markaziy Osiyo davlatlari va tashqi manfaatdor tomonlar o'rtasida barqaror muloqot, hamkorlik va strategik hamkorlikni rivojlantirish diplomatik munosabatlarni rivojlantirish hamda mintaqaviy

barqarorlik va farovonlikni ragʻbatlantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Markaziy Osiyoda diplomatiyaning zamonaviy tarixiga kiritilgan muammolar va imkoniyatlarni samarali navigatsiya qilish barcha ishtirokchilarning kelishilgan va birlashgan sa'y-harakatlarini talab qiladi. Ana shunday birgalikdagi sa'y-harakatlar tufayli mintaqa o'z mustaqilligini mustahkamlash, xalqaro nufuzini oshirish, kelajak avlodlar uchun barqaror va farovon kelajakni ta'minlashi mumkin. Globallashuv va geosiyosiy siljishlar hukm surayotgan davrda mintaq va dunyo kelajagini shakllantirishda Markaziy Osiyo davlatlarining birligi va hamkorligi har qachongidan ham muhimroqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Alisherxo'jayeva M. "Diplomatiyaning zamonaviy modellari: tarixiy evolutsiya va o'ziga xoslik." 88–93-sahifalar.
2. Farkhod Tolipov. (2020). "Uzbekistan Has Opened up to the World". Has the Country Been Closed?
3. Galia Ibragimova. (2015). "Central Asian Nuclear Weapon Free Zone: Greater Security for the Region?" | RussianCouncil.
4. Sayfullayev D. (2018). "Xorijiy davlatlar diplomatik xizmati." 232-234-sahifalar.
5. Shanghai Cooperation Organization. (2016). "The Tashkent Declaration of the Fifteenth Anniversary of the Shanghai Cooperation Organization".
6. Sirojov O. (2016) "Markaziy Osiyo mintaqasida hamkorlik jarayonlari". 38–48-sahifalar.
7. 'Six plus Two' group stresses need for broad-based Afghan government | UN News <https://news.un.org/en/story/2001/11/20322>
8. Tanbayev O. (2023). "O'zbekistonning 2023-yildagi tashqi siyosati: dinamik diplomatiya va diversifikatsiya." Center for Progressive Reforms.
9. UN General Assembly (1999) "The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security".
10. O'zbekiston Respublikasining milliy xavfsizlik konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi 467-I-son Qonun, 29.08.1997. <https://lex.uz/docs/-118360>
11. "O'zbekiston Respublikasida Tashqi ishlar vazirligining faoliyatini tashkil etish va takomillashtirish masalalari to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 140-son qarori. 16.03.1994. <https://lex.uz/docs/-691790>
12. "O'zbekiston Respublikasi Tashqi Iqtisodiy Aloqalar vazirligi to'g'risidagi Nizomni hamda O'zbekiston Respublikasi Tashqi Iqtisodiy Aloqalar vazirligining Mintaqaviy vakolatli vakili boshqarmasi to'g'risidagi Nizomni tasdiqlash haqida" O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Huzuridagi Vazirlar Mahkamasining 538-son qarori. 17.11.1992. <https://lex.uz/ru/docs/-516162>.